

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการวิจัยเรื่อง พื้นที่ชีวิตมมเมืองสีเขียว ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งทบทวนวรรณกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาสำหรับงานวิจัย ดังนี้

1. เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1. ความหมายนวัตกรรม
 - 1.2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 ถึง 2559)
 - 1.3. สังคมสีเขียว นวัตกรรมทางสังคมสู่การพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน
 - 1.4. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
 - 1.5. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
 - 1.6. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
 - 1.7. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.8. แนวคิดตามหลักพุทธธรรม เรื่อง อัถละ 3
 - 1.9. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 1.10. แนวคิดเกษตรยั่งยืน
 - 1.11. บริบทจังหวัดขอนแก่น
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายนวัตกรรม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2555 : 3 - 5) ได้อธิบายและได้จำแนกรูปแบบประเภท ลักษณะและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรม ไว้ดังนี้

รูปแบบของนวัตกรรม (Forms of Innovation) สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม หากจำแนกรูปแบบของนวัตกรรมตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้สามารถแบ่งเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) นวัตกรรมในรูปของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค
2. นวัตกรรมบริการ (Service Innovation) นวัตกรรมบริการเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น กรณีนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมบริการโดยส่วนใหญ่มักจะอยู่ในรูปวิธีการใหม่ในการให้บริการลูกค้าหรือผู้บริโภค
3. นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) นวัตกรรมกระบวนการเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทาง กระบวนการหรือวิธีการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม

ประเภทของนวัตกรรม

แบ่งเป็น 4 ประเภทตามระดับความใหม่ขององค์ประกอบ (Component) หรือระบบ (System) ที่เกี่ยวข้อง

1. Incremental Innovation เป็นการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดีขึ้นหรือปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยการพัฒนาองค์ประกอบของสิ่ง ๆ นั้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าว เป็นเพียงแค่การปรับปรุงองค์ประกอบเท่านั้น
2. Modular Innovation เป็นการนำองค์ประกอบใหม่มาใช้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานโดยรวมที่ใช้อยู่เดิม
3. Architectural Innovation เป็นการปรับปรุงหรือนำระบบการทำงานรูปแบบใหม่เข้ามาใช้ โดยอาจเป็นการปรับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้น หรืออาจคงรูปแบบการทำงานเป็นลักษณะเดิม
4. Radical Innovation เป็นการพัฒนาทั้งองค์ประกอบและระบบการทำงานใหม่ทั้งหมด กล่าวคือ ใช้องค์ประกอบใหม่ในระบบการทำงานที่ออกแบบขึ้นใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมอย่างชัดเจน

ลักษณะของนวัตกรรม เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่หรือดัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว เป็นสิ่งที่นำไปทดลองใช้กับการทำงานจริงหรือกำลังอยู่ในระหว่างการทดลองใช้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นสิ่งที่ยังไม่ได้ผนวกเข้าเป็นองค์ประกอบของกระบวนการทำงานตามปกติเพราะหากมีการผนวกหรือบูรณาการเข้าไว้ในกระบวนการทำงานตามปกตินวัตกรรมนั้นจะเปลี่ยนสภาพเป็นเทคโนโลยีในงานนั้น ๆ

ทฤษฎีและกระบวนการพัฒนานวัตกรรม ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรม สามารถแบ่งได้เป็น 5 ทฤษฎีดังนี้

1. นวัตกรรมมีกำเนิดจากวิทยาศาสตร์ (Technology Push)

2. นวัตกรรมมีกำเนิดจากความต้องการของตลาด (Market Pull)
3. นวัตกรรมมีกำเนิดจากความเชื่อมโยงระหว่างผู้มีบทบาทสำคัญในตลาด
4. นวัตกรรมมีกำเนิดจากเครือข่ายทางเทคโนโลยี
5. นวัตกรรมมีกำเนิดจากเครือข่ายทางสังคม

ในทศวรรษที่ 1990 นักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่อีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ระบบของนวัตกรรม (Systems of Innovation) เพื่ออธิบายการเชื่อมโยงทางเทคโนโลยีและกระบวนการจัดการนวัตกรรม ทฤษฎีนั้นก็คือ ทฤษฎีเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม (Social Network Theory) ของการจกการนวัตกรรม ให้ความสำคัญกับความรู้ในกระบวนการพัฒนานวัตกรรม โดยเห็นว่านวัตกรรมขององค์กรเกิดจากการสังสมความรู้เทคนิคอย่างต่อเนื่องและการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร เพื่อให้กระบวนการแสวงหาความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. 2555 : 7 - 8)

นวัตกรรมทางสังคม เป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการ จุดประสงค์ทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไว้ด้วยกัน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในบริบทของการพัฒนาสีเขียว เป็นการสร้างสรรค์ความคิด และวิธีที่จะนำไปสู่แนวทางใหม่ โดยมีหลักการเพื่อแก้ปัญหาสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์ หรือเป้าหมายเชิงสังคม สร้างความสมดุลของกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมใหม่ที่สามารถให้คุณค่าทั้งในเชิงแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม นวัตกรรมทางสังคมมี 3 ประเภท ได้แก่

1. นวัตกรรมที่เป็นการคิดริเริ่มในระดับรากหญ้าในการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของสังคม เช่นการสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาส
2. นวัตกรรมในการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ และมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนโดยชุมชน
3. นวัตกรรมที่มุ่งหวังการเปลี่ยนค่านิยม ยุทธศาสตร์และนโยบาย เช่น โครงการธนาคารขยะ นวัตกรรมทางสังคมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสังคมสีเขียวและมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน นวัตกรรมในการสร้างความตระหนัก (Awareness) คือ นวัตกรรมกลุ่มที่กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจและความเต็มใจ (Willingness) ให้ทุกภาคส่วน ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม และพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 ถึง 2559)

แนวทางการพัฒนาประเทศการปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการทำเกษตรที่เกื้อกูลกับระบบนิเวศ ตามแนวคิดของการทำเกษตร กรรมยั่งยืนเพื่อให้เกิดความสมดุลโดยจัดให้มีกลไกให้ความรู้และขับเคลื่อนทั้งระดับชุมชนและระดับประเทศ ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร และเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ช่วยลดการปล่อย ก๊าซเรือนกระจก รณรงค์ให้เกษตรกรใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี เพื่อลดผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในระยะ ยาว การพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสานวัฒนธรรมสังคม และระบบนิเวศเข้าด้วยกัน โดยพัฒนาเมืองแบบกระชับ (Compact Urban Design) ที่มีการใช้ พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ พลังงานในพื้นที่เมือง โดยการใช้เทคโนโลยีการออกแบบโครงสร้างพื้นฐาน ระบบขนส่ง และ อาคารที่อยู่อาศัยที่ประหยัดพลังงาน รวมทั้งพัฒนาต้นแบบเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในเมืองเพื่อการทาเกษตรบางประเภท ตลอดจนการทำฟาร์มใน เมืองเพื่อส่งเสริมคนในเมืองให้สามารถผลิตอาหารได้ในพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น พื้นที่ริมเส้นทางรถไฟ หรือพื้นที่สาธารณะร่วมกัน เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียว รวมทั้งปรับปรุง ภูมิทัศน์ให้สวยงาม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2556)

สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ที่มียุทธศาสตร์ใน การขับเคลื่อนและการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาสังคม ชุมชน โดยมียุทธศาสตร์การ พัฒนา ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้าง ค่านิยมให้คนไทย ภูมิใจในวัฒนธรรมไทย สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน
2. ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือน และชุมชน ส่งเสริมให้ทำระบบเกษตรยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้มี การเผยแพร่องค์ความรู้ และการพัฒนาด้านอาหาร รวมทั้งส่งเสริมพฤติกรรมกรบริโภคที่ เหมาะสมของบุคคลและชุมชน สนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิต และการบริโภคที่เกื้อกูลกัน ในระดับชุมชน และที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน

3. ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบฐานข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและการบริหารจัดการ จัดการ ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการดินส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ จัดสรร ทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างเป็นระบบ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สู่แนวทางปฏิบัติปรับพฤติกรรมกรรมการบริโภคสู่สังคม คาร์บอนต่ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่

1. ส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมรับผิดชอบเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยนำ หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นต้นแบบของสังคมที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อมผ่าน ระบบการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงปลูกฝังแนวคิดให้เกิดความตระหนักว่า ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเกื้อกูลต่อการอยู่รอดและการพัฒนา ของสังคมมนุษย์ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแนวคิด จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุดในระยะสั้น สู่การอยู่ ร่วมกันอย่างเกื้อกูล และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. รมรณรงค์ปรับเปลี่ยนทัศนคติและสร้างค่านิยมการบริโภคที่ยั่งยืนให้เป็นบรรทัด ฐานของสังคม โดยการใช้หลักศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิตตามวิถีไทยเป็น เครื่องมือ เพื่อปลูกฝังค่านิยมการบริโภคอย่างพอเพียง โดยคำนึงถึงความพอดี พอประมาณ ยก ย่องและให้เกียรติบุคคลและชุมชนที่เป็นแบบอย่างที่ดีของการบริโภคที่ยั่งยืนบนฐานภูมิปัญญา ดั้งเดิม ผ่านกระบวนการศึกษาทั้งในระบบและ นอกกระบบโรงเรียน อาทิ เวทีการเรียนรู้ของชุมชน และเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งผ่านทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์และอื่น ๆ

3. เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจแก่ ประชาชน เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนใน การเลือกบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555)

3. สังคมสีเขียว นวัตกรรมทางสังคมสู่การพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน

อนันท์ งามสะอาด (2556) ได้ให้ความหมาย สังคมสีเขียว (Green Society) หมายถึง การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข ตามกรอบแนวคิดหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคมสีเขียว มีสาระที่สำคัญ ดังนี้

1. เน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น
2. การดำรงชีวิตอยู่ได้ จำเป็นที่จะต้องประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรค และที่อยู่อาศัย ซึ่งในโลกยุคทุนนิยมอย่างเช่นปัจจุบันปัจจัยสี่ไม่อาจหามาได้จากปราศจากเงิน ซึ่งเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ แต่การได้มาซึ่งเงินนั้น จำเป็นที่บุคคลจะต้องประกอบสัมมาอาชีพ แล้วนำเงินที่ได้มานั้น ไปแลกเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิต
3. ไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบพหุวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท
4. มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้อย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของ บุคคลนั้นโดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ให้รู้จักแบ่งเก็บออม ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วนและอาจจะใช้จ่ายเพิ่มขึ้นสำหรับปัจจัยเสริมเพื่อการมีชีวิตอย่าง มีคุณภาพสังคมสีเขียวเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการผลิตและการบริโภคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคม ประชาชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีจากการผลิตและการบริโภคที่ไร้สารพิษและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สามารถลดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นทุนในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เปราะบางในสังคม การสร้างบทบาทของภาคีในการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมและชุมชนให้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาเป็นแกนนำ ริเริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ สนับสนุนการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ สร้างทางเลือกการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพภาคีการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ฐานรากหลาย ๆ พื้นที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย นวัตกรรมการสร้างตลาดทางความคิด เป็นการส่งเสริมการจุดประกายทางความคิด โดยสร้างพื้นที่สาธารณะ เพื่อส่งเสริมให้เกิดนักคิดสร้างสรรค์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใต้แนวคิดการต่อยอดนวัตกรรมสู่การสร้างองค์ความรู้ของชุมชนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ซึ่งกระบวนการต้องอาศัยการสร้างความตระหนักบนพื้นฐานของความคิดด้านเดียวกันในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นวัตกรรมแห่งการสร้างสมดุลทางธุรกิจบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น โดยคำนึงถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกมิติอย่างเป็นธรรม ด้วยการยึดหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และหลัก

ธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบในการดำเนินธุรกิจ มีความพอประมาณในการผลิตและใส่ใจผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม นำหลักของศาสนาพุทธมาใช้ในการบริหารธุรกิจ คือ การทำงานที่รักและถนอมให้มาก มีความสุขจากสิ่งที่มีอยู่อย่างพอเพียง และมีการแบ่งปันความสุขกับผู้อื่น ผู้มีส่วนได้เสีย และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

4. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต (Livelihoods)

สำราญ สรรุโณ (2555) วิถีชีวิต หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ กิจกรรมประจำวัน (Activities) เช่น การรับประทานอาหาร การพักผ่อน หลับนอน การแต่งกาย การประกอบอาชีพ การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี กิจกรรมทางศาสนา และความสามารถ (Capabilities) รวมถึงทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคม ซึ่งมนุษย์ทำเพื่อการมีชีวิตอยู่

O'Brien. (1976 : 39 - 40) ให้ความหมายว่า แบบแผนชีวิต หมายถึง นิสัยที่ประพฤตินในการดำรงชีวิต เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพการประกอบอาชีพ และการช่วยเหลือสังคม

ประเวศ วะสี (2538 : 19 - 24) ได้กล่าวถึง การดำรงชีวิตที่มีคุณค่าหรือมีวิถีที่ถูกต้องทุกคนควรจะพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า 5 ประการ คือเบญจวิถี ดังนี้

1. ปลูกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ จุดเริ่มต้นของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่ที่การปลูกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเองให้ตระหนักรู้ว่า เรามีศักยภาพที่จะเรียนรู้ที่จะรัก และที่จะเป็นอิสระ คือ พ้นจากความบีบคั้นได้ มโนสำนึกทำให้เกิดพลังอำนาจแห่งเจตจำนงพลังนี้ก่อให้เกิดพลังชีวิต ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ และมีความสำเร็จ

2. สัมผัสเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ ในสังคมสมัยใหม่ ชีวิตและการทำงานของ คนอยู่กับความเทียม ทำให้แปลกแยกจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ที่แปลกแยกจากธรรมชาติและจากเพื่อนมนุษย์ทำให้เกิดปัญหาทางจิต สังคม และปัญญา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาต่าง ๆ เป็นอันมาก ในสังคมปัจจุบันชีวิตที่มีคุณค่าต้องพยายามให้สัมผัสกับธรรมชาติและสัมผัสกับชีวิตเพื่อนมนุษย์ไว้เสมอ ๆ เพื่อพัฒนาจิตใจให้ละเอียดอ่อน และพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่งขึ้น

3. ขยายความรักเพื่อนมนุษย์และความรักธรรมชาติออกไปอย่างกว้างขวางโดยปราศจากเงื่อนไข ทางลัทธิ อุดมการณ์ หรือชนชั้นใด ๆ ให้จิตใจเต็มไปด้วยมิตรไมตรีและเอื้ออาทรต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความรักสากล เมื่อทำได้ดังนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ จิตใจจะสงบ ประสพ

ความงามความสุขและอิสรภาพ ทำให้อยู่ในฐานะที่พร้อมจะเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสถานการณ์ตามความเป็นจริง ตามปกติมนุษย์เรียนรู้ได้ยากเพราะมัวไปข้องติดอยู่ในอารมณ์ แต่เมื่อมีความรักสากลแล้ว สามารถเรียนรู้ได้จากคนทุกคนและจากทุกสถานการณ์ จะทำให้มีศักยภาพมาก

4. รวมกลุ่มทำให้เกิดความเป็นชุมชน การรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้และการกระทำร่วมกัน และเมื่อองค์กรจัดการจะเกิดความอบอุ่นและความสุขอย่างท่วมท้น มีพลังการเรียนรู้และพลังการสร้างสรรค์สูงมากเมื่อเกิดสภาพดังกล่าวขึ้นเรียกว่า ความเป็นชุมชน และเครือข่ายของชุมชน จะทำให้แก้ปัญหาได้ทุกชนิด

5. การเป็นบุคคลเรียนรู้ ในยุคสมัยแห่งความสลับซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนทุกคนต้องเป็นบุคคลเรียนรู้และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสามารถเรียนรู้ได้จากทุกคนและทุกสถานการณ์ การรู้อะไรแจ่มแจ้งทำให้เกิดความสุข เพราะทำให้เกิดอิสรภาพ หรือการหลุดพ้นจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความบีบคั้น การเรียนรู้ที่ถูกต้องทำให้รู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์และสังคมทั้งทางวัตถุธรรมและนามธรรม รวมไปถึงทางวิญญาณ การรู้ความจริงทำให้มีศักยภาพสังคมเรียนรู้ และบุคคลจะต้องเป็นบุคคลเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544 : 41 - 42) ได้กล่าวถึงแนวคิดวิถีชีวิตที่จะดำรงคุณค่าหรือเพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตไว้ดังนี้

1. สร้างสมดุลทางกายภาพ คือ การทำให้ร่างกายแข็งแรง สุขภาพกายดี
2. สร้างสมดุลทางจิต คือ การทำให้จิตมีความมั่นคง สุขภาพจิตดี
3. สร้างสมดุลทางสังคม คือ การทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น กลุ่มเพื่อนมั่นคง
4. สร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ คือ การทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง
5. สร้างสมดุลทางจิตวิญญาณ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรม ทำประโยชน์ตน

พร้อมๆ ไปด้วย

6. ส่งเสริมสมดุลทางธรรมชาติ คือ การทำให้ธรรมชาติคงความหลากหลาย สามารถรักษาความสมดุลในระบบนิเวศน์

สมพร เทพสิทธิ์า (2549 : 21 - 25) ได้กล่าวถึงแนวคิด วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่มีมิติครอบคลุม ถึง 4 ด้าน คือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ
2. มิติด้านจิตใจ
3. มิติด้านสังคม

4. มิติด้านวัฒนธรรม ซึ่งในมิติด้านจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ ปฏิบัติตามทางสายกลางหรือ มัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิตนั่นคือ การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับ บุคคล ซึ่งมีความหมายดังนี้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้ อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่ หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พินณาการอยู่กับสิ่งใด

ประเวศ วะสี (2550 : 65 - 66) หากกล่าวโดยสรุป การจะเอาชนะวิกฤตต่าง ๆ ต้องหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นพื้นฐานของความ มั่นคงในการดำรงชีวิต ที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ
2. การพึ่งตนเองทางด้านสังคม
3. การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ
4. การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี
5. การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ

ธวัชชัย พีชผล (2549 : 132) ได้อธิบายไว้ว่าแนวความคิดการดำเนินชีวิตแบบ เศรษฐกิจพอเพียง เราสามารถยึดเป็นหลักในการปฏิบัติได้กับทุกอาชีพ นั่นคือ

1. การจะทำงานอะไรต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ก่อน ต้องมีสติจึงจะเกิดปัญญา
2. ต้องมีความอดทนมุ่งมั่น ยึดหลักธรรมะ ความถูกต้องจะทำให้เราสามารถ เผชิญหน้ากับทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยไม่หวาดกลัว
3. ต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด
4. ทำงานโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่หวังผลอันใด เมื่องานนั้นสำเร็จ ล่วงสิ่งที่เราจะได้รับก็คือ ความสุขในการที่เราทำเพื่อผู้อื่นนั่นเอง
5. ต้องรับฟังความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นบ้าง เพื่อไม่ให้เกิด การทะเลาะเบาะแว้งกัน
6. ควรมีความขยันหมั่นเพียร และมีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จ
7. ต้องมีความสุจริตและมีความกตัญญูซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด
8. ควรพึ่งตนเองให้ได้ก่อนที่จะพึ่งคนอื่น และส่งเสริมคนเก่ง คนดี ไม่อิจฉา เพื่อนร่วมงาน
9. ทำอย่างไทม่าจะได้ผลอย่างนั้นตอบแทน ทรงสอนว่าถ้าปลุกมะม่วงก็จะได้ มะม่วง ถ้าปลุกความดีก็จะได้รับความรักกลับมา

10. ต้องมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติจึงจะอยู่รอดได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

5.1 ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมครัวเรือน (พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน. 2546)

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตร (นิตยา คชภักดี. 2548 : 45)

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกัน ทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมถึงการพึ่งพากันทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์ทางกฎหมาย (อนุกรรมการครอบครัว สำนักงานนายกรัฐมนตรี อ้างถึงใน โสภาง ชปิลมันน์. 2534 : 60) จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกัน ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน และมีความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย

5.2 ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัว ชุมชนและสังคม ต่างก็เป็นสถาบันที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งและมีผลกระทบต่อกันและกัน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เช่น การรับวัฒนธรรมตะวันตก การเผยแพร่กระแสลัทธิบริโภคนิยม ย่อมส่งผลถึงสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันครอบครัวที่มีปัญหาย่อมส่งผลถึงชุมชนและสังคมเช่นเดียวกัน การจะสร้างสุขภาพจิต ที่ดีให้แก่ประชาชนจึงต้องดำเนินการกับทุกสถาบันทุกระดับ ซึ่งครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุดและเข้าถึงง่ายที่สุด ถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการส่งเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระดับสังคมได้

5.3 ลักษณะครอบครัวไทย

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุ อย่างน้อย 3 รุ่น คือ 1) รุ่นปู่ย่า ตายาย 2) รุ่นพ่อรุ่นแม่ และ 3) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรมค่านิยม ความเอาใจใส่สภาวะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่นและปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์และมีผลต่อคุณภาพสังคม

5.4 บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของครอบครัวอย่างน้อย 3 ประการ

5.4.1 เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ

5.4.2 เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพและการฝึกอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ

5.4.3 เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือในเครือญาติในสภาวะวิกฤตต่าง ๆ

นอกจากนี้ ครอบครัวเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกามีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจและเหตุผล รู้จักให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกันในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามีแต่มีการแบ่งหน้าที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้านการเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภรรยาดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล

5.5 โครงสร้างของครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ สังคมไทยซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมชนบท มีความเอื้ออาทรต่อกันมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวที่ขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติ ครอบครัวมีขนาดใหญ่เนื่องจากในอดีตยังไม่มีความรู้ด้านการคุมกำเนิดแบบสมัยใหม่ จำนวนบุตรเฉลี่ยจึงมีประมาณ 5 ถึง 6 คน มีสายใยความผูกพันต่อกันสูง แต่จากผลการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 ถึง 7 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักโดยมีนโยบายด้านการวางแผนครอบครัว เพื่อมุ่งลดอัตราการเพิ่มของประชากรในครัวเรือนและนโยบายปรับปรุงคุณภาพประชากรและการพัฒนาจิตใจ เพื่อมีศักยภาพและความพร้อมต่อการพัฒนาและแข่งขันทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการพัฒนาสถาบันครอบครัวในทางอ้อม อัตราการเกิดลดลงและสมาชิกในครอบครัวมีอายุยืน มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงและมีความสามารถในการทำงานมากขึ้นเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทสู่เมืองใหญ่หรือต่างประเทศ อันส่งผลให้ครอบครัวไทยในปัจจุบันทั้งภาคชนบทและเมืองต่างได้รับผลกระทบ มีการเปลี่ยนแปลงทาง

ลักษณะทางโครงสร้างกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยในปี 2545 มีครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.1 ครอบครัวเดี่ยวมีถึงร้อยละ 55.5 นอกจากนี้ ยังพบว่าหัวหน้าครัวเรือนหญิงมีจำนวนมากขึ้น

โครงสร้างครอบครัวไทย เริ่มปี พ.ศ. 2552 ถึง ปัจจุบัน ครอบครัวไทยแบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวอยู่คนเดียว หมายถึง ครอบครัวที่มีผู้อาศัยอยู่ลำพังเพียงคนเดียว , ครอบครัวอยู่กับเพื่อนหรือญาติ หมายถึง ครอบครัวที่มีผู้อาศัยอยู่กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สามี ภรรยา หรือญาติ พี่น้องของตนเอง โดยบุคคลที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ถือเป็นบุคคลอื่นนอกครอบครัว , ครอบครัว 1 รุ่น หมายถึง สามีและภรรยา (หรือ) สามีและภรรยา และคนนอกหรือญาติพี่น้อง หรือ เพื่อน, ครอบครัว 2 รุ่น หมายถึง พ่อ แม่ ลูก หรือพ่อ แม่ ลูก และคนนอก หรือ พ่อ ลูก และคนนอก หรือ แม่ ลูก และคนนอก , ครอบครัว 3 รุ่น หมายถึง พ่อ แม่ ลูกหลาน หรือ พ่อ แม่ ลูกหลาน และคนนอก หรือ พ่อ ลูก หลาน หรือ พ่อ ลูก หลาน และคนนอก หรือ แม่ ลูก หลาน หรือ แม่ ลูก หลาน และคนนอก , ครอบครัวแห่วงกลาง หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย และ หลาน หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก หรือ ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน หรือ ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก

หมายเหตุ : ครัวเรือนที่มีเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และมีผู้สูงอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป อยู่ร่วมกันเท่านั้น

1. เด็ก หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี
 2. ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป
- (ชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา. 2556 : 13)

5.6 รูปแบบครอบครัว

ผลของการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวแล้ว ในขณะเดียวกันก็ส่งผลต่อรูปแบบครอบครัวด้วย จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ สลับซับซ้อนมากขึ้นทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมากขึ้นไปด้วย ดังจะเห็นได้จากความหมายของครอบครัวที่เปลี่ยนไปจากเดิมดังกล่าวข้างต้นและจากข้อมูล สสำรวจภาวะการณ์ทำงานของประชากร พ.ศ. 2542 ถึง 2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันมิได้ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติดังเช่น แต่ก่อน แต่มีหลายรูปแบบ (อนุกรรมการครอบครัว สำนักงานนายกรัฐมนตรี อ้างถึงใน โสภ าพิลมันน์. 2534 : 65)

6. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

6.1 ความหมายของเครือข่าย

พจนานุกรมของ The Webster's Collegiate ได้ให้คำจำกัดความของ "เครือข่าย" ไว้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือบริการกันระหว่างบุคคล กลุ่มหรือสถาบัน สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย ว่าเป็นการเชื่อมโยงปัจเจกต่อปัจเจกหรือกลุ่มเครือข่ายต่อเครือข่าย การเชื่อมโยงมิใช่เพียงการรวมตัว พบปะสังสรรค์หรือและเปลี่ยนความคิดเห็นแต่เป้าหมายคือการทำกิจกรรมร่วมกัน มีจุดประสงค์อันเดียวกัน เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือสมาชิกเครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการนำทรัพยากรมาใช้ร่วมกันรวมทั้งแลกเปลี่ยนเครื่องมือ ข่าวสาร เงินทุนความเชี่ยวชาญในวิชาชีพและอื่น ๆ ซึ่งกันและกัน

Wohistetter. (2003 อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2551) กล่าวว่า เครือข่ายเป็นกลุ่มของคณะบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นความสนใจร่วมกัน และปัญหานั้นยุ่งยากเกินกว่าจะแก้ไขด้วยตนเอง Starkey. (1978) ที่ปรึกษาทางวิชาการด้านการสร้างเครือข่ายในแอฟริกา ให้ความหมายของ "เครือข่าย" ว่า คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน ในความหมายนี้ สำคัญ คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกันหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกของเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ อาจารย์เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า "เครือข่าย" จากการวิเคราะห์เครือข่ายรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในประเทศไทย ทั้งเครือข่ายในทางบวกและทางลบอาทิ เครือข่ายหัวคะแนนทางการเมือง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายสังคมสงเคราะห์ เครือข่ายเพื่อสุขภาพ เครือข่ายการคอร์รัปชัน เครือข่ายห่วยเถื่อน เครือข่ายการขายตรง และอื่น ๆ โดยสรุปความหมายของเครือข่าย หมายถึง "การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ" เครือข่ายสังคม หมายถึงโครงสร้างทางสังคมที่สร้างขึ้นจากกลุ่มของผู้กระทำ (เช่นปัจเจกบุคคลหรือองค์กร) และความสัมพันธ์วิภาคระหว่างผู้กระทำเหล่านี้ ทศนมิติ เครือข่ายสังคมช่วยให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของหน่วยสังคมทั้งมวลได้อย่างกระจ่างแจ้ง การศึกษาโครงสร้างเหล่านี้ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมเพื่อระบุแบบอย่างท้องถิ่นหรือทั่วโลก ค้นหาหน่วยสังคมที่มีอิทธิพล และตรวจวัดพลวัตของเครือข่าย

7. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Self – sufficient Economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นปรัชญาที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักซึ่งจะเป็นแนวทางในการรอดพ้นจากภาวะวิกฤติได้โดยได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรให้ปฏิบัติชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะสามารถอยู่รอดจากวิกฤติเศรษฐกิจ

อภิชัย พันธเสน (2542 : 9) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าโดยเนื้อแท้ก็คือพุทธเศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยกล่าวได้ถึงทางสายกลางว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญที่สุดโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าสู่นิพพานในท้ายที่สุด

ประเวศ วะสี (2550 : 4 - 7) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นเศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมีขั้วมีมาปฏิบัติเพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงคำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้นเมื่อแยกเป็นส่วน ๆ ก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อนโดยใช้ทุนต่าง ๆ เช่นทุนทางสังคมทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยที่ต้องรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ควบคู่คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคนทุกคนระดับปัจเจก ทุกครอบครัว ทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ
2. จิตใจพอเพียงรักกันและกัน เอื้ออาทรต่อกันและกัน คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เน้นเกษตรกรรมยั่งยืน ผสมผสาน บูรณาการการอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้อยู่ชีพและทำมาหากินได้เช่นการทำเกษตรแบบผสมผสานซึ่งได้ทั้งอาหารได้ทั้งสิ่งแวดล้อมและได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียงรวมกลุ่มในชุมชน สร้างเครือข่ายร่วมกัน แก้ปัญหา ร่วมกัน เช่นปัญหาสังคมปัญหาความยากจนหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. ปัญหาพอเพียงปรับตัวบนฐานความรู้ เรียนรู้ร่วมกันเป็นเครือข่าย ใช้ภูมิปัญญาแก้ไขปัญหา มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

6. วัฒนธรรมพอเพียงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมการพัฒนา วัฒนธรรมแบบผสมผสาน รู้เท่าทันวัฒนธรรมจากนอกชุมชน วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายตั้งนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง

7. มั่นคงพอเพียงค่อยเป็นค่อยไป มีระบบรองรับ พัฒนาอย่างมั่นคง เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพกาย สุขภาพจิตดี

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547 : 40 ถึง 41) ได้สรุปหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

1. หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณา 5 ส่วนคือ

1.1. กรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

1.2. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

1.3. คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

1.3.1 ความพอประมาณหมายถึงความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1.3.2 ความมีเหตุผลหมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงจะต้องเป็นไป อย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

1.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวหมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.4. เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

1.4.1 เจื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

1.4.2 เจื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรมมีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทนมีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

1.5. แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยี

2. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เราสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคลชุมชนและระดับรัฐดังนี้

2.1. ในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวคือการที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองสามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์

2.2. ความพอเพียงในระดับชุมชนเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกชุมชนมีความเพียงพอในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้วสมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติไปสู่ระดับชุมชนได้รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนเองมีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิตมีความช่วยเหลือแบ่งปันกันจนเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคมสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไปซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

3. ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆแห่งที่มีความพอเพียงมาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางโดยใช้ความพอประมาณความมีเหตุผลมีการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตภายใต้ความรู้และคุณธรรมเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

8. แนวคิดตามหลักพุทธธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 454) พุทธธรรม หมายถึง หลักธรรม คำสอน พระพุทธธรรมนั้นมีลักษณะสำคัญอยู่ 6 อย่างคือ สวากขาโต สันติปฏิริโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจุบันตั้ง เวทีศัพท์ วัลัญญัติที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญา โลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้พุทธธรรม คือความเป็นเหตุผลของสิ่งทั้งปวง มัชฌิมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมในการดำเนินงานซึ่งเป็นกลางตามธรรมชาติหรือทางสายกลาง

พระมหาเสรี พุทธรกชิต (2556) ได้อธิบายหลักการวิเคราะห์พระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต โดยมองว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้นมนุษย์เราสามารถแก้ไขได้ ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา แต่ในแง่ของการสังคสมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติได้ และหลักการสังคสมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประมวลได้ 7 ประการ ดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนา มองว่าสิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หรือดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผลปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่เกิดแต่เหตุ ดังนั้นการแก้ไขปัญหตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาจะต้องแก้ไขที่เหตุของปัญหานั้น เมื่อบุคคลแก้ไขปัญหาที่เหตุของการก่อให้เกิดปัญหาแล้วย่อมจะเกิดผลของการดับปัญหานั้น นี่เป็นกฎธรรมชาติที่เป็นหลักทางพระพุทธศาสนา หลักของการแก้ไขปัญหตามเหตุตามปัจจัยนี้ สามารถกล่าวโดยสรุปโดยอาศัยคำกล่าวของพระอัสสชิเถระที่กล่าวแก่อุปติสสมาณพ

2. ต้องยึดหลักทางสายกลาง หลักทางสายกลางเป็นหลักการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาก ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงวิธีการแก้ไขปัญหาคิดพลาด 2 ประการ คือ การมสุขัลลิกานุโยค คือการหมกหมุ่นในความสุขทางกาม กับอัตตกลมณานุโยค คือ การทรมาณตนให้ลำบาก พระองค์ตรัสว่าการกระทำทั้งสองประการนี้ไม่ใช่ทางที่จะทำให้บุคคลบรรลุถึงการดับทุกข์ได้ และทรงเสนอการปฏิบัติตามหลักที่ถูกต้อง คือ มัชฌิมาปฏิบัติ หรือทางสายกลาง (มรรคมีองค์ 8)

3. ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง ทางพระพุทธศาสนาการสงเคราะห์ผู้ที่มีปัญหานั้นต้องให้ความร่วมมือ และปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้บอกหนทางไปสู่ความดับทุกข์ (ปัญหา) ส่วนการเดินทาง (ลงมือปฏิบัติ) นั้นเป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์หรือปัญหาจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง ไม่สามารถให้ใครมาลงมือปฏิบัติแทนได้

4. ต้องเป็นไปอย่างสมดุล พระพุทธศาสนาเน้นทางสายกลางเป็นหลักให้ปฏิบัติให้พอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเกินไป คือไม่เน้นในการพัฒนาวัตถุมากเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และไม่เน้นการพัฒนาจิตใจจนเกินไป (อัตตกิลมณานุโยค) พระพุทธองค์ให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติแต่พอดี พัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน อีกประการหนึ่ง อริยมรรคมีองค์ 8 บุคคลต้องปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันไม่สามารถจะแยกออกได้ หรือปฏิบัติทั้งศีล สมาธิ และปัญญาไปอย่างสมดุลกัน

5. ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม หลักทางสายกลางคือต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง จนกว้างจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ไม่ปฏิบัติตึงเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไป ที่พระองค์เปรียบเหมือนสายพินสายสายสายหนึ่งตึงก็ทำให้ไม่เพราะ ถ้าหย่อนเกินไปก็ไม่เพราะต้องทำให้สายพอดี ปานกลาง จึงจะเพราะ

6. ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วนแต่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน เป็นไปเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือความดับทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะฉะนั้น การสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือการดับทุกข์หรือปัญหา ได้

7. ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น หลักธรรมข้อนี้เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เป็นไปเพื่อการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนา ทั้งบุคคล กลุ่มชน และเป็นการพัฒนาสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไป ไม่เพิ่มปัญหาให้แก่สังคมหลักการปฏิบัติทั้ง 7 ประการนี้ ถือได้ว่าเป็น “หลักการสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธ” เพราะว่าเป็นหลักในการสังเคราะห์ช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ให้ดีขึ้นต่อไป และสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคัมสังเคราะห์อย่างสมบูรณ์

พระมหาเสรี พุทธรุขิโต (2556) วิธีการสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธ ก็คือ การจัดให้มีการดำเนินการสังคัมสังเคราะห์ให้สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสังคัมสังเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พุทธธรรมที่เป็นวิธีการสังคัมสังเคราะห์ คือ คำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตของมนุษย์รู้จักดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต ที่เรียกว่า อัตถะ 3 ประการ ได้แก่

1. ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน
2. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องต้น
3. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด

อัตถะ 3 ประการนี้ เป็นวิธีการสังคัมสังเคราะห์ที่สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสังคัมสังเคราะห์ตามแนวพุทธ ในลักษณะดังนี้

1. ในแง่ของความคิด อัตถะ 3 ประการ เป็นวิธีการสังคmsgเคราะห์เพื่อแก้ไข ปัญหาของชีวิต คือ

1.1 ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นวิธีสังเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อ ร่างกายอย่างเพียงพอ เป็นการสังเคราะห์รายบุคคล

1.2 สัมปรายิกัตถะ เป็นวิธีการสังเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสังเคราะห์เพื่อให้เกิดปัญหาส่วนสังคม

1.3 ปรมัตถะ เป็นวิธีการสังเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็นการดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

2. ในแง่ของหลักการ อัตถะ 3 ประการ สอดคล้องกับหลักการสังเคราะห์ชุมชน ตามแนวพุทธ ดังนี้

2.1 อัตถะ 3 ประการ เป็นวิธีการสังเคราะห์ที่เป็นไปตามหลักเหตุผล หรือ แก้ไขปัญหาตามสาเหตุ เป็นวิธีการสังเคราะห์ทั้งในแง่ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ อย่างสมดุลกัน

2.2 อัตถะ 3 ประการ เป็นวิธีสังเคราะห์ที่ทุกคนต้องลงมือปฏิบัติเอง เป็น วิธีการแก้ไขที่ค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม เป็นการขจัดปัญหาทั้ง 3 ด้าน โดยมุ่งให้ดับ ปัญหาได้ในที่สุด และเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

3. ในแง่ของกระบวนการสังเคราะห์ ในแง่ของการสังเคราะห์ อัตถะ 3 ประการ เป็นคำสอนหลักหรือเป็นวิธีการสังเคราะห์ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสอน ข้ออื่น ๆ ที่สนับสนุนการสังเคราะห์ตามหลักอัตถะ 3 ประการได้อย่างเป็นระบบ เช่น การ สังเคราะห์ตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถะ ข้ออุฏฐานสัมปทา ย่อมนำไปสู่หลักอิทธิบาทสี่ เป็นต้น

ดังนั้น อัตถะ 3 ประการ จึงเป็นวิธีการสังคmsgเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยวิธีการแล้ว อัตถะ 3 ประการเป็นการสังเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดผลเป็นการตอบสนองความ ต้องการของชีวิตและแก้ไขปัญหาของชีวิต ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. การแก้ไขปัญหส่วนบุคคล ปัญหาส่วนบุคคลเป็นปัญหาที่เกิดจากความ ต้องการที่จำเป็นทางชีววิทยา บุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่างๆ อย่างน้อยปัจจัยสี่ มา ตอบสนองความต้องการ หรือการหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้เพียงพอ การแก้ไขปัญห ส่วนบุคคลนี้ จะต้องแก้ไขโดยปลูกฝังให้บุคคลทุกคนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่เรียกว่า “ ทิฏฐธัม มิกัตถะ หรือประโยชน์ในปัจจุบัน 4 ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา คือความขยันหาทรัพย์

2. อารักขสัมปทา คือการประหยัดและอดออม

3. กัลป์ยาณมิตตตา คือการรู้จักคบเพื่อนดี

4. สมชีวิตา คือการเลี้ยงชีพแต่พอดี หลักอิทธิบาท 4 ประการ คือ

1. ฉันทะ คือความพอใจในงานที่ตนเองทำ
2. วิริยะ คือความพากเพียรทำงาน
3. จิตตะ คือเอาใจฝักใฝ่ในงานที่ทำ
4. วิมังสา คือหมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ

2. การแก้ไขปัญหาล้วนสังคม ปัญหาล้วนสังคมเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เพราะเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะกัน ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม อาจเนื่องมาจาก กิเลส นั้นเอง ดังนั้น การแก้ไขปัญหาล้วนสังคมนั้น จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมของคนในสังคม ให้มีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่เรียกว่า “ สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ เบื้องหน้า 4 ประการ คือ

1. สัทธาสัมปทา คือ มีศรัทธาที่ถูกต้องเช่น หลักกรรม ความดี ความชั่ว
2. สีสสัมปทา คือมีศีลธรรม และเคารพกฎระเบียบของสังคม
3. จาคสัมปทา คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยเหลือกัน
4. ปัญญาสัมปทา คือมีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิต

3. การแก้ไขปัญหาล้วนจิตใจ ปัญหาล้วนจิตใจ เป็นปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เพราะมนุษย์มีกิเลสอยู่ในจิตใจ ถ้าจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อสังคม เช่นเดียวกัน เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นใหญ่เป็นหัวหน้า แก้ไขได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ

1. สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง
2. สัมมาสังกัปปะ คือคิดถูกต้อง
3. สัมมาวาจา คือพูดถูกต้อง
4. สัมมากัมมันตะ คือกระทำถูกต้อง
5. สัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพถูกต้อง
6. สัมมาวายามะ คือพยายามถูกต้อง
7. สัมมาสติ คือมีสติถูกต้อง
8. สัมมาสมาธิ คือมีสมาธิถูกต้อง

9. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ยุพาพร รุปราม (2545 : 5) การมีส่วนร่วม (Participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมามากจนเกิด ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้น ของการที่มีคนมา

รวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่ม หรือใน นามกลุ่มนั้น กระทำฝานองค์การ (Organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำ ให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2521 : 83) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

จิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร (2532 : 350) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามีส่วนร่วม หรือเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขั้นตอนใดขั้นตอน หนึ่งหรือทุกขั้นตอน แล้วแต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

วันรักษ์ มีงมณีนาคิน (2553 : 10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี ส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุด นั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

โกวิทย์ พวงงาม (2545 : 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาลงท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอา ปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึง อาจจะประสบความสำเร็จลำบาก

10. แนวคิดเกษตรยั่งยืน

เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการเกษตรที่อิงอยู่บนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งมองว่าทุกอย่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องสร้างสมดุลตามหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ และความยั่งยืนด้านสังคม หมายความว่า ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องได้รับการบำรุงรักษาให้ดีขึ้นอย่างเหมาะสมไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ต้องมีความยุติธรรมทางสังคมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน และสามารถสร้างรายได้ได้อย่างเพียงพอตามอัตราสภาพในสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างกลมกลืน ผลผลิตที่ผลิตได้ดี อนาคตสมดุลในกระบวนการผลิตจนถึงมือผู้บริโภคใน 3 มิติเช่นกัน คือต้องเป็นระบบการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เกษตรกรต้องสามารถเลี้ยงตนเองได้ และต้องสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอ (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง คุณธรรม. 2551 : 36)

เกษตรกรรมยั่งยืนคือรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรที่ เน้นการผสมผสานและการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตและกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ในแปลงเกษตร โดยให้มีสภาพคล้ายคลึงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในการเกษตรทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบใด (อนุสรณ์ อุณโณ. 2546 : 143)

การเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Farming) การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มี การผสม กลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ มีตัวอย่างให้เห็นในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ใน ประเทศจีน มีการเลี้ยงสุกรผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์น้ำ และในประเทศญี่ปุ่น มีการเลี้ยงปลาในนา ข้าว วนเกษตร (Agroforestry Farming) วนเกษตร เป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้นไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์ ระบบวนเกษตร เป็นการปลูกไม้ยืนต้น และพืชสมุนไพรผสมผสานกัน และมีวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองได้ ปรัชญาและประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรหล่อหลอมให้

เกิดแนวความคิดเกษตรกรรมทางเลือก เกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งยังช่วยฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ กลับคืนมาด้วย (อนุสรณ์ อุณโณ. 2546 : 117 ถึง 118) การเกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีวิถี การผลิตที่ปลอดภัยพิชการเกษตรอินทรีย์ เป็นการเกษตรที่เน้น การสร้างความสมบูรณ์ให้กับดินโดยใช้วิถีทางธรรมชาติ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีการ ควบคุมและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้ชีววิธี กายภาพ และอินทรีย์ เคมี

(ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม. 2551 : 38) เกษตรกรรมธรรมชาติ ซึ่งมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นต้นกำเนิดและเป็นจุดสิ้นสุดนี้เอง ที่มีความเป็นมนุษย์และความ เมตตากรุณาในทุกหนทุกแห่ง มนุษย์จะทำงานได้ดี ที่สุดเมื่อเขาทำเพื่อความดีงามของ มนุษย์ ไม่ใช่เพื่อ “ผลผลิตที่สูงขึ้น ” หรือเพื่อ “เพิ่มประสิทธิภาพ” ซึ่งเป็นเป้าหมายในการ ดำเนินงานของเกษตรกรรมแบบอุตสาหกรรม พูโกอะกล่าวว่ “เป้าหมายสูงสุดของ เกษตรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืช แต่คือ การบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์” เขาได้กล่าวถึงเกษตรกรรมในฐานะที่ เป็นมรรควิถีว่า “เหล่าจื้อ นักปราชญ์เต๋า กล่าวว่า ชีวิตที่ สมบูรณ์และถูกต้องดีงาม คือชีวิตที่ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ ท่านโพธิธรรมซึ่งเป็น ประมาจารย์ทางพระพุทธศาสนาในภายหลัง ได้ใช้เวลาเกือบ 9 ปี อาศัยอยู่ในถ้ำ โดย ปราศจากกิจกรรมอันวุ่นวาย ยุ่งเหยิงการเป็นกังวลอยู่กับการหาเงินหาทอง การขยายตัว การพัฒนา ปลูกพืชเศรษฐกิจและส่งไปขายหาชีวิตี ทางของเกษตรกรไม่ การอยู่ที่นี้ ดูแล หุ่นาเล็ก ๆ ด้วยความรู้สึที่ เป็นอิสระในแต่ละวันทุกๆ วัน นี่คืวิถี ดั้งเดิมของ เกษตรกรรม งานเกษตรกรรมซึ่งมีความสมบูรณ์เป็นหนึ่งเดียวจะหล่อเลี้ยงบุคคลทั้งร่างกาย และวิญญาณเรามีได้ มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารเพียงอย่างเดียว” (พูโกอะ. 2551 : 22 ถึง 23) การเกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory) หมายถึง แนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรที่มีที่ดิน ถือครองประมาณ 10 – 15 ไร่ สามารถมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างพอเพียง ตลอดปี และใช้น้ำกับที่ตื้นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้มีกินตามอัตภาพ คือไม่ได้รวยมากแต่ พอกิน ไม่อดอยาก โดยการแบ่งที่ดินที่ถือครองออกเป็นสัดส่วน ดังนี้ ส่วนที่ หนึ่ง ไร่ละ 30 ของพื้นที่สำหรับขุดสระ ส่วนที่ สองไร่ละ 60 ของพื้นที่สำหรับทำนาปลูกข้าว และปลูกพืชไร่ทำสวน และส่วนที่ สามไร่ละ 10 ของพื้นที่สำหรับเป็นที่บริการ เช่น ทางเดิน ที่อยู่อาศัย หรืออื่น ๆ (สมพร เทพสิทธิ์า. 2549: หน้า 67 ถึง 68)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543 : 2) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล นั้นคือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนกำหนดความเป็นอยู่อย่าง ประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มี อิสรภาพ เสรีภาพไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดเส้นทาง สายกลางในการดำรงชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิต

ที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ หลักการพึ่งตนเอง อาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ หมายถึง คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งมีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้และสามารถสร้างพลังผลักดันให้ตนเองมีภาวะจิตใจที่ จะต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริตแม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จบ้างก็ตาม ไม่ท้อแท้แต่คงพยายามต่อไปได้แก่ มีความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม มุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จมีวิธีการในการปฏิบัติ งานให้ประสบความสำเร็จ
2. การพึ่งตนเองทางด้านสังคม หมายถึง สามารถเสริมสร้างให้ชุมชนในท้องถิ่นของตนเองเกิดความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและนำความรู้ที่ได้ รับมาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้ชุมชนของตนได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี ไม่มีความขัดแย้งกันในกลุ่ม
3. การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สามารถส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ได้แก่ การนำทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มี อยู่มาประยุกต์ใช้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ได้อย่างเหมาะสมและเกิดการพัฒนาประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น
4. การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิ ประเทศและสังคม ได้แก่ สามารถปฏิบัติตนให้มีวิถีชีวิตอย่างเหมาะสมกับลักษณะเทคโนโลยีที่มี อยู่ในท้องถิ่น
5. การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ได้แก่ แม้ไม่มี เงินก็ยังมี ข้าว ปลา ผัก ผลไม้ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพและสามารถนำไปสู่ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไปได้

11. บริบทจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่รองจากจังหวัดนครราชสีมาและอุบลราชธานีตามลำดับ ,มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ในจุดที่ถนนมิตรภาพ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 (ถนนสายเศรษฐกิจตะวันออกเฉียง ถึง ตะวันตก) ตัดผ่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเข้าไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนไปเข้าภาคเหนือที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเดินทางเข้าสู่ประเทศลาวทั้งทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของลาว อาณาเขตทางทิศเหนือติดกับจังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดมหาสารคามและ

จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดกับจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตกติดกับจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดขอนแก่นมีสภาพพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกและทิศใต้ บริเวณที่สูงทางด้านตะวันตกมีสภาพพื้นที่เป็นเขาหินปูนตะปุ่มตะป่ำสลับกับพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีระดับความสูงประมาณ 200 ถึง 250 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีภูเขารูปแอ่งหรือภูเขาเว้าวงตัวอยู่ติดอำเภอภูเวียง บริเวณที่สูงตอนกลางและด้านเหนือมีสภาพพื้นที่เป็นเทือกเขา ได้แก่ ภูเก้า ภูเม็ง ภูพานคำ เป็นแนวขวางมาจากด้านเหนือ แล้ววกลงมาทางตะวันตกเฉียงใต้ ไล่ลงมาด้านนอกมีความสูงและลาดชันมาก สูงประมาณ 300 ถึง 660 เมตร ไล่มาด้านในมีความลาดชันน้อย มีระดับความสูงประมาณ 220 ถึง 250 เมตร

บริเวณแอ่งโคราช ครอบคลุมพื้นที่ทางด้านใต้จังหวัด สภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีความสูงประมาณ 150 ถึง 200 เมตร มีบางส่วนเป็นเนิน สูงประมาณ 170 ถึง 250 เมตร และลาดต่ำไปทางราบลุ่มที่ขนานกับลำน้ำชี มีความสูงประมาณ 130 ถึง 150 เมตร จากนั้น พื้นที่จะลาดชันไปทางตะวันออก มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดมีความสูงประมาณ 200 ถึง 250 เมตร และค่อนข้างราบ มีความสูงประมาณ 170 ถึง 180 เมตร

อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 18 ตำบล มีพิภพภูมิศาสตร์อยู่ที่ 16°26'N 102°50'E ทั้งนี้ ขอนแก่นเป็นเมืองหลัก ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับ เชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมาและ ชลบุรี ในปัจจุบันเมืองขอนแก่นถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ความเจริญ เศรษฐกิจ หน่วยงานราชการ และการคมนาคม ที่สำคัญของภูมิภาคอีสานเทศบาลนครขอนแก่น เดิมได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง โดยพระราชกฤษฎีกา การจัดตั้งเทศบาลเมืองขอนแก่น มีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2478 นายกเทศมนตรีคนแรก คือ พระเสนาราชภักดี เข้าดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2478 ก่อนได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองตามพระราชกฤษฎีกา 2 เดือน ศาลาเทศบาลเมืองขอนแก่นตั้งอยู่ในที่ดินราชพัสดุแปลงที่ตั้งศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ในขณะนั้นอยู่ทางทิศใต้ด้านตะวันตกของถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น ตรงข้ามกับสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมืองขอนแก่นในปัจจุบัน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2492 จึงได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ในที่ดินแปลงที่ตั้งสถานีอนามัยและสถานีดับเพลิงด้านตะวันออกของถนนกลางเมือง อยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนขอนแก่นวิทยายน มาจนถึง พ.ศ. 2508 เป็นเวลา 16 ปี ต่อมากระทรวงมหาดไทย ให้สำนักงานเทศบาลเมืองขอนแก่นใช้อาคารร่วมกับอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งได้ย้ายมาอยู่ ตั้งแต่วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2508 จนถึงวันที่ 21 ตุลาคม 2527 รวมเป็นเวลา 19 ปี ใน พ.ศ. 2527 จึงได้ย้ายสำนักงานมาตั้งอยู่ในที่ปัจจุบันและได้เปิดทำการตั้งแต่วันที่ 22 ตุลาคม 2527 เป็นต้นมา

ประชากรในจังหวัดขอนแก่น มาจากเผ่าพันธุ์เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คนในพื้นที่เป็นชาวพื้นเมืองเดิมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์คาบเกี่ยวกับสมัยประวัติศาสตร์ มีร่องรอยทางโบราณคดีปรากฏ เช่น ชุมชนโบราณโนนนกทาบ้านนาดี ตำบลกุดธาตุ กิ่งอำเภอนองนาคำ และที่โนนเมืองบ้านนาโพธิ์ อำเภอยุเมออายุอยู่ประมาณ 3,000 ปีเศษ และสมัยลพบุรีได้พบโครงกระดูก และเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นไม่ทราบว่าเป็นเผ่าพันธุ์หรือชาติพันธุ์ใดแน่นอน เพราะดินแดนที่ราบสูงกว้างใหญ่มีชนชาติโบราณเข้ามาอาศัยอยู่มาแล้วเช่นชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

ชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีทั้งสิ้น 82 ชุมชน แบ่งออกเป็น 4 เขตในปัจจุบันแนวโน้มของจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีจำนวนลดลง เนื่องจากการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัยชิดเขตเทศบาลในรูปแบบของหมู่บ้านจัดสรรโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างปี พ.ศ. 2546 ถึง 2549 อย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน เขตเมืองขอนแก่น (ในเขตเทศบาลนครรวมถึงพื้นที่ติดกับเขตเทศบาล ซึ่งได้แก่ เทศบาลตำบลศิลา เทศบาลตำบลบ้านเป็ด เทศบาลตำบลเมืองเก่า และเทศบาลตำบลพระลับ) มีจำนวนประชากรจดทะเบียน รวมถึงประชากรแฝงรวมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและหนาแน่นประมาณ 550,000 คน โดยประมาณ (เทศบาลนครขอนแก่น, 2553)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุริยะ ชนะชัย (2553 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ครัวเรือนชนบท กลุ่มแม่น้ำโขงบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง และการเกษตรยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ 2553 พบว่า รูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม คือ เน้นการผลิตที่บริโภคเพียงพอในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยใช้หลักการพึ่งพาตนเอง มีการทบทวนการถอดบทเรียน และการปรับความคิด ปรับตัว รู้เท่าทันสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แนวทางพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง กระทำในลักษณะสามมิติ คือ มิติปัจเจกจนหรือระดับครัวเรือน คือการเตรียมคน ปลุกฝังหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา ยึดหลักการพึ่งตนเอง ประการที่สอง การให้ความรู้เรื่องธรรมชาติที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มมูลค่า ประการที่สามมีการบริหารจัดการทรัพยากรในครัวเรือนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด มิติที่สอง มิติครัวเรือน หรือระดับมหภาค คือการรณรงค์ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งในแปลงนา เพิ่มปริมาณการเลี้ยงวัว ควาย เพื่อเพิ่มปริมาณปุ๋ยคอก และสร้างกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์อย่างสม่ำเสมอเนื่อง เน้นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่าย มิติที่สามเป็นมิติภูมิภาค คือสร้างจิตวิญญาณร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้าง

อัตลักษณ์ร่วมกันของชุมชน เกี่ยวกับการบูชาข้าว บูชาแม่น้ำ และเผยแพร่ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิต ขจัดหนี้สินในครัวเรือน

วนิดา ช่างเทศ และ พิธันทร นิตยสุทธิ (2553 : 138) แนวทางการบริหารงานส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวเชิงพาณิชย์ตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานเกษตรอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่เอื้อต่อการวางแผนให้สำนักงานเกษตรอำเภอ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ประสบผลสำเร็จในการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวเชิงพาณิชย์ตามแนวเกษตรอินทรีย์ คือ หน่วยงานมีบุคลากรที่มีความรู้ การวางแผนเป็นไปอย่างมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น การอยู่ในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ประเด็นต่อมาพบว่าปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จคือ การติดตามผลการปฏิบัติงาน การเก็บข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ การแบ่งหน้าที่ในทีมงานอย่างเหมาะสม และประเด็นสุดท้าย ปัญหาการประเมินผลงานส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวเชิงพาณิชย์ตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ พบปัจจัยที่เอื้อคือ มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็น และมีการนำผลการประเมินงานไปใช้ประโยชน์ บุคลากรมีความรู้ด้านการประเมินผลงาน มีการกำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจน

สัญญา พันธุ์แพงและคณะ (2553 : 94) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบการจัดการองค์ความรู้ด้านธุรกิจเกษตรอินทรีย์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่ากลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างมีรูปแบบการจัดการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย ซึ่งความรู้ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในเรื่องของการจัดการ การผลิต การตลาด การเงินบัญชี สามารถที่จะนำมาเผยแพร่ผ่านทางระบบการจัดการองค์ความรู้ของธุรกิจเกษตรอินทรีย์ จากการศึกษาวิจัยทำให้ได้ต้นแบบของระบบการจัดการองค์ความรู้ของธุรกิจเกษตรอินทรีย์ โดยนำองค์ความรู้มาแสดงในรูปแบบของ Web Application โดยใช้ภาษาโปรแกรมพีเอชพี และระบบฐานข้อมูลมายเอสคิวแอล มาพัฒนาใช้ชื่อเว็บไซต์ว่า “เกษตรอินทรีย์” ภายใต้ WWW.maejoorganic.com ซึ่งได้จากการรวบรวมข้อมูลของการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้ง 9 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองมะจับ กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านดอกแดง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านดอกแดง กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านดอกแดง(เลี้ยงปลา) กลุ่มพืชผักปลอดสารพิษอำเภอสารภี กลุ่มผักเกษตรอินทรีย์กลุ่มตอยสะแกเกิด กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกปืตปลอดสารพิษ กลุ่มเกษตรมวงคลวนาราม (เกษตรปลอดภัย) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยหมักระบบกองเดิมอากาศ ซึ่งจากการใช้ระบบนี้ ผู้ใช้มีความพึงพอใจดี แต่ยังมีอุปสรรคในการใช้งานเนื่องจากความรู้ทางเทคโนโลยีของผู้ใช้ยังมีน้อยและบุคคลในแต่ละกลุ่มนั้นมีข้อจำกัดในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีและช่วงอายุของกลุ่มคนนั้นยังเป็นวัยกลางคน พร้อมกันนี้ แต่ละกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยังไม่มีอุปกรณ์ทางเทคโนโลยี

ที่มีศักยภาพเพียงพอในการติดต่อสื่อสารจึงเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงและการเข้าใช้ของระบบนี้ อย่างถ่องแท้และต่อเนื่อง

Stanhill. (1977 : 269 - 284) ได้ทำการศึกษาการขยายตัวของชุมชนเมืองกรุงปารีส พบว่า ในอดีตก่อนการพัฒนาเมืองพื้นที่กรุงปารีสใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร มีผลิตต่อปีมากกว่า 100,000 ตันเป็นระบบการปลูกแบบดั้งเดิมที่ยั่งยืน ต่อมาการขยายตัวของชุมชนเมืองพื้นที่ส่วนหนึ่งถูกแทนด้วยตึกสูง การใช้ทรัพยากรผิวดินประเภท ส่งผลต่อระบบวิถีชีวิต จากวิถีชุมชน เปลี่ยนเป็นวิถีคนเมือง เกิดระบบการขนส่งทั้งเมือง ทรัพยากร ดิน มวลพลังงาน ถูกเปลี่ยนเป็นเงิน การใช้ปัจจัยการผลิตและผลผลิตของชาวกรุงปารีสในเมืองส่งผลต่อระบบนิเวศการเกษตร ที่ใช้ทรัพยากรเกินกำลังการผลิตเกิดจากการผลิตพืชเชิงอุตสาหกรรม ของเสียจากระบบการขนส่งของเมืองส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในเมืองปัจจุบันวัน

Mvena, Lupanga, and Mlozi. (1991 : บทคัดย่อ) กล่าวว่า เมืองการเกษตร เป็นกิจกรรมที่สำคัญ ในเมืองแอฟริกันมากที่สุด เป็นการแข่งขันสร้างมูลค่าจากการใช้ ที่ดินในเมือง การผลิตอาหาร การรักษาสุขภาพแวดล้อมของเมือง และ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของ เมือง ได้แก่ การจ้างงาน การรักษาความปลอดภัย อาหารและ โอกาสการลงทุน มีบทบาท สำคัญในการ คำจุน เมืองการจ้างงาน เมือง เกษตรกรรม ยังมีบทบาทสำคัญ ในการให้บริการ การใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีศักยภาพ